

הכנה לפסח

וקרבה אל נפשי גאלה באמצעות אכילת מצה

חלק א - לחם עני לחם עוני, שני הפכים בדבר אחד

א. במהר"ל מוזכר הענין שמצה כוללת שני הפכים, מצד אחד ענין השעבוד, לחם עני, הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, ומצד שני ענין הגאולה, לחם עוני, שעונין עליו דברים הרבה, מצה זו על שום שלא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם. ודבר זה צ"ב כיצד ומדוע כח השעבוד וכח הגאולה טמונים יחד באותו ענין אחד דאכילת מצה.

ב. פורים באדר שני כדי לסמוך גאולה לגאולה, ויש עניינים דומים בגאולה דפורים לגאולה דפסח, כדיתבאר.

ג. אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן, ופירש"י "אחר הדברים האלה, שנבראת רפואה זו להיות לתשועה לישראל, גדל המלך וגו' את המן, שהקב"ה בורא רפואה למכתן של ישראל קודם שיביא המכה עליהם". והשאלה היא לאיזה תועלת ענין הקדימה, והיה אפשר שהקב"ה יברא את הרפואה מיד לאחר המחלה.

ד. ונראה לבאר ע"פ מש"כ רבינו יונה שער ב' אות ה', 'ויש על הבוטח בשם להוחיל במעוף צוקתו כי יהיה החשך סבת האורה, כמו שכתוב (מיכה ז) אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בחשך ה' אור לי, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה אלמלא נפלתי לא קמתי אלמלא ישבתי בחשך לא היה אור לי, וכל איש ואיש ביום צר לו יתן לבו להבין ולהתענות עם התשובה והתפלה וכו'".

ה. כלומר, אין לחושך מציאות עצמאית והווייה ותכלית כשלעצמו, אלא כל מציאות החושך הינה כהכשר להווייתו של האורה, שלא יתכן התהוות האורה אלמלא מציאות החושך, כאמצעי, שילד האור על ידו. נמצא דאור וחושך, שני הפכים, הם באמת דבר אחד, ואי אפשר שיתקיים האחד ללא האחר, דאין לכל אחד מהם מציאות והווייה כשלעצמה אלמלא האחר.

ו. ובזה מבואר מה שהקב"ה מקדים רפואה למכתן של ישראל, היות ואין תכלית למכה כלל אלא כדי שתולד על ידה הרפואה, נמצא שאין למכה מציאות עצמאית והווייה כל עיקר ללא הרפואה, וממילא לא תוכל המכה להתקיים אפילו לרגע אחד אלמלא קדמתה לה הרפואה שהיא תכליתה, ועד שתתהווה הרפואה לא יתכן שהמחלה תתקיים כלל, שתכלית חושך המכה, שבה מציאותה תלויה, היא אור הרפואה שתתגלה על ידה.

ז. ומבואר בזה הא דלא מפסקינן בפורענותא בקריאת התורה, דנראה שאין פירושו כפשוטו, שאם סוף הענין פורענות אז מתחילים את הענין שלאחריו כדי לא לסיים בפורענות. אלא להאמור פירושו, שאם מה שנראה כסוף הענין הוא פורענות, בהכרח עדיין אין זה סוף הענין, שהרי אין לחושך הפורענות תכלית כשלעצמה, אלא כל מציאותו רק כדי

לגלות את אור ההטבה, נמצא שאם זה פורענות על כרחך אין זה הסוף, ולכן אין מפסיקין בפורענות, אלא ממשיכים הלאה עד שמגיעים להטבה שהיא התכלית והסוף האמיתי.

ח. ומבואר בזה נמי הא דלעולם אין תרועה שאין תקיעה לפניה ותקיעה לאחריה, שהרי תרועה עניינה בכי, ותקיעה עניינה שמחה, כמש"כ וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם וגו', כלומר תקעו ולא תריעו. ולהאמור, לא יתכן מציאות של בכי כשאין שמחה לפניה ושמחה לאחריה, לפניה שמחת הישועה שנבראה קודם לעצב הבכי, ואחריה גילוי אותה שמחת הישועה באמצעות עצב הבכי, תרועה סיבת התקיעה.

ט. ונראה דזה העומק במה שמצה כוללת שני הפכים, חשך השעבוד ואור הגאולה, ומשום שלחם עני הוא ענין אחד עם לחם עוני, ששעבוד וגאולה אינם שני עניינים נפרדים זה מזה, אלא כשם שחשך סיבת האורה, כך שעבוד סיבת הגאולה, ולכן המצה של השעבוד והמצה של הגאולה היינו הך, דאין מציאות לשעבוד כלל ועיקר אלא כהיכי תימצי והכשר לגלות הגאולה.

י. ונראה להוסיף בזה עוד, בענין מה שכתוב בפרקי אבות א ז, "וְאֵל תִּתְיָאֵשׁ מִן הַפְּרָעוֹת", ופירש"י שם, "וכן אם בא עליך רעה אל תתיאש לפי שהישועה קרובה לבא וכה"א הן לא קצרה יד ה' מהושיע".

יא. הגר"א הקשה במגילת אסתר לאיזה תועלת סיבב הקב"ה ענין וירכיבהו המן את מרדכי על הסוס וקראו לפניו ככה ייעשה לאיש, הלא אח"כ כתיב וישב מרדכי אל שער העיר, ודרשו אל שקו ותעניתו, ולכא' לא הועיל הרכיבה והקריאה מאומה בענין הישועה של כלל ישראל וביטול גזרת המן להשמיד להרג ולאבד. ותירץ הגר"א שם, דשפיר הועיל ענין זה שלא יתייאשו בני ישראל מגזרת המן, כשראו מרדכי על סוס המלך והמן קורא לפניו ככה ייעשה לאיש, הועיל בזה להכניס תקווה בלבן של ישראל לקוות לישועת ה'. ואלמלא התקווה, לא היו בני ישראל זועקין לה' בצר להם בתשובה בתפלה ובתענית.

יב. ובזה ביאר הגר"א מש"כ קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה', וצ"ב למה כתיב קוה שני פעמים, וביאר הגר"א שקוה הראשון הוא לקוות אל ה' שלא יילכד ביאוש אלא יזכה לכך שיוכל לקוות אל ה', כלומר, קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך, כדי שיוכל לקוות אל ה'.

יג. והרי ככל שהמכה והרפואה, השעבוד והגאולה, שני עניינים הם, הרי בנקל יבוא אדם להתייאש מן הפורענות, דמאן יימר שיש רפואה למכתו, ומאן יימר שיש גאולה לשעבוד שהוא משועבד בו. אולם בהכרת האדם שחשך סיבת האורה, ואין מציאות של מכה ושעבוד כל עיקר אלמלא שקדמתו להם מציאות של רפואה וגאולה, ואין מציאות של לחם עני שאינו טמון בה כח של לחם עוני, המתבונן בהכרה זו לעולם לא יתייאש מן הפורענות.

יד. ונראה שזה עומק כוננת רבינו יונה שם במש"כ, "ויש על הבוטח בשם להוחיל במעוף צוקתו כי יהיה החשך סבת האורה", כלומר שעל הבוטח בשם להימנע מלהתייאש מן הפורענות והמצוקה שהוא שרוי בה, אלא יוחיל לה', כלומר יקווה אל ה', שיושיענו, והיינו מתוך הכרה זו ש"חשך סבת האורה וכו', דאלמלא נפלתי לא קמתי אלמלא ישבתי בחשך לא היה אור לי", ובכך "כל איש ואיש ביום צר לו יתן לבו להבין ולהתענות עם התשובה והתפלה וכו'".

טו. ומצינו ענין זה במש"כ "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו, ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה", והיינו שלא נתייאשו בני ישראל מן הפורעניות הנוראות של שעבוד מצרים, אלא אדרבא, הוחילו לה' ויזעקו, ולכן ותעל שועתם אל האלקים וגו'.

טז. ונראה שזה ענין זכר למקדש כהלל, שהלל הָיָה פּוֹרֵף פּסַח מִצָּה וּמְרוֹר וְאוֹכֵל בֵּיחַד, לְקַיִם מַה שֶּׁנֶּאֱמָר: עַל מִצּוֹת וּמִרְיִים יִאֲכָלֶהוּ, והיינו לכרוך מצת הגאולה ומרור השעבוד לאוכלם כאחת.

יז. ובזה איכא לבאר דברי חת"ס אמאי בר"ה המנהג שלא לאכול אגוזים ואילו בפסח המנהג לאכול אגוזים, ואמר החת"ס משום שאגוז גימטריא חטא, ובראש השנה שהוא תשובה מיראה הזדונות נעשה כשגגות ואיננו רוצים להזכיר החטא, משא"כ בפסח שהוא תשובה מאהבה הזדונות נעשית כזכויות ולכן אדרבא, אנו רוצים להזכיר החטאים שנהפכו לזכויות. ולהאמור הענין מבואר, דעל ידי תשובה מאהבה הזדונות נעשים כזכויות, וכאילו חלק מעצם הזכות עצמה, דעל ידי תשובה מאהבה נמצא דחשך החטא הוא סיבת אור הזכות. ועד"ז כתב רבינו יונה בשערי תשובה א מה, "למען תצדק בדברך תזכה בשפטך וכו' ולשון למען, כי גדול החטא סיבה להוודע גדול הצדקה בסליחתו, על כן ימשול הדבר כאלו היה ראשית חטאת למען יגלה חסד השם וצדקתו בסליחתו ביום שפטו."

יח. נמצא שהאוכל מצה ומבין ומתבונן שטמונים באכילתו כח השעבוד וכח הגאולה כאחד, הרי בכך קרבה אל נפשו וגאלה משעבוד היאוש.

יט. "מִצָּחַ זֶה שֶׁאֵנוֹ אוֹכְלִים, עַל שׁוֹם מָה? עַל שׁוֹם שֶׁלֹּא הִסְפִּיק בְּצֶקֶם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחְמִיץ עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְגֹאֲלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאפּוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עִגְת מִצּוֹת, כִּי לֹא חֲמִץ, כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהַתְמַהֵמָה, וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם."

כ. וצ"ב, מהו החשיבות בכך שלא הספיק בצקם להחמיץ. ועוד צ"ב, דקרא כתיב "כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה", ולא הוזכר גילוי מלך מלכי המלכים הקב"ה שגאלם, וא"כ אמאי שינה בעל ההגדה וכתב "עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם" ולא נקט כלישנא דקרא, ומאי קמ"ל בזה.

כא. ונקדים לבאר הא דצ"ב אמאי תחילת ההגדה בהא לחמא עניא נשנה בלשון ארמית.

כב. והנראה בזה, שהרי מבואר בחז"ל דאסור להתפלל בלשון ארמית היות ואין המלאכים נוקקין ללשון ארמית, וכך נפסק בשו"ע, מ"מ איתא בגמ' שהיות והשכינה מראשותיו של חולה, לכן המבקר את החולה מותר להתפלל בלשון ארמית, היות והשכינה מראשותיו של חולה, ולא בעי למלאכים להעלות תפילתו.

כג. והרי בענין ליל יציאת מצרים כתב בעל ההגדה, "ויוצאנו ה' ממצרים - לא על ידי מלאך, ולא על ידי שרף, ולא על ידי שליח, אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, שנאמר: ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, והפיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים. אני ה'. ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה - אני ולא מלאך, והפיתי כל בכור בארץ מצרים - אני ולא שרף, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים - אני ולא השליח, אני ה' - אני הוא ולא אחר".

כד. ומבואר שבלי ליל יציאת מצרים היה השראת השכינה של הקב"ה בכבודו ובעצמו, ונראה עומק הענין, דאם בהנהגת הבריאה כפי שהיתה עד אז, לא היה יתכן הגאולה כל עיקר, שהרי בהנהגת הבריאה לא היו לישראל הזכויות להיגאל שהיו במ"ט שערי טומאה, הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז, ולכן היה צריך שהקב"ה ישנה סדרי הבריאה מששת ימי בראשית, וינהיג את העולם בהנהגה מחודשת כדי לקחת את בני ישראל אליו לעם סגולה, ללא זכויות, והיינו אך ורק מכח התהוות חדשה, ושינוי סדרי בראשית של כל סדרי הבריאה. ואילו מאז ששת ימי בראשית היתה השכינה בעולם, וכמש"כ השפת אמת שעולם מלשון העלם של הקב"ה בעולם, ואילו בליל יציאת מצרים, כדי לאפשר גאולת ישראל, נתחדשה הנהגה חדשה של גילוי שכינה, אני ולא מלאך, והיינו גילוי - היפוך העולם, ורק בכך היה אפשר שייגאלו, שענין בני בכורי ישראל יצא מן ההסתרה וההעלם אל הגלוי, וכן ענין עבדי הם ולא עבדים לא עבדים יצא מן העולם אל הגלוי, ורק עי"ז שנתחדשה הנהגה נסית מעל הטבע היתה גאולתם בכלל האפשר.

כה. ומבואר בזה מש"כ בהגדה, "ובמרא גדל - זו גילוי שכינה, כמה שנאמר: או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים, ובמלקמה ובקד חזקה ובזרוע נטויה, ובמוראים גדלים, ככל אשר עשה לכם יי אלהיכם במצרים לעיניך" והיינו שגילוי שכינה אינו רק ענין אחד נוסף לכל הנסים ונפלאות, אלא גילוי שכינה מורה על שינוי בסדרי בראשית והנהגת העולם, דהגילוי שכינה הוא ההיפוך מעולם מלשון העלם, ומורה על כך שיצא הקב"ה מגדרו בהנהגת העולם בדרך הטבע, והנהיג את העולם בהנהגה נסית מעל הטבע כדי לגאול את ישראל.

כו. וזה ענין "אני יי - אני הוא ולא אחר, כלומר, אני ה' בשם הויה, שביציאת מצרים היתה הויה חדשה של בריאה חדשה, מציאות חדשה בסדרי מעשה בראשית.

כז. "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, שנאמר: והגדת לבנך ביום ההוא לאמור, בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים. לא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא, אלא אף אותנו גאל עמהם, שנאמר: ואתנו הוציא משם, למען הביא אתנו, לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותנו" ונראה דלא רק עלינו לראות כאילו אנו יוצאים, אלא אף מלעילא, איכא בליל הסדר בכל שנה ושנה גילוי שכינה כליל יציאת מצרים, אני ולא מלאך וכו'.

כח. ומצינו בזה נפקא מינה לדינא, דמקרי ליל הסדר בכל שנה ליל שימורים, ונפק"מ להלכה, שימורים לכלל ישראל שאין נועלים הדלתות ואין אומרים אלא פרשה ראשונה של קריאת שמע, והיינו טעמא, דלילה זה מסוגל לגילוי שכינה, ליל שימורים לדורות, גם קודם ליציאת"מ, וכמש"כ במדרש בהא דכתיב אצל אברהם אבינו ולוט, "ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם עד חובה וגו'" דאירע בליל שימורים ליל הפסח, וגם בכל שנה ושנה בכל דור ודור. ולכן איכא נפק"מ להלכה אף בימינו אלה, משום שההלכה משקפת את השינוי באיזון בין הצורך להשתדלות, דאלמלא ההשתדלות עובר א"לא תנסו את ה' אלקיכם וגו'", ובין דרגת ההשגחה. ואילו בכל ימות השנה, בעת הנהגת העולם בהעלם השכינה, מחובת ההשתדלות להישמר מן המזיקים אנו נועלים את הדלתות ואומרים פסוקים ובקשות בקריאת שמע על המטה, שאני בליל שימורים בכל שנה ושנה בעת הנהגת העולם בגילוי שכינה דאני ולא מלאך, דמתגברת ההשגחה, וממילא מתמעטת חובת ההשתדלות כדי להישמר מן המזיקים, ולכן אין נועלים הדלתות ואין אומרים בקריאת שמע על המטה פסוקים ובקשות.

כט. ולעולם התעוררות דלעילא היינו אך ורק על ידי התעוררות דלתתא, ד"מפי עליון לא תצא הרעות והטוב", ונראה שכן הוא בענין אני ולא מלאך, שליל שימורים מלעילא, שייך אך ורק על ידי ושמרתם את המצות דלתתא, וכמו שיבואר. ל. כתב המהר"ל דענין החפזון במצות היינו בבחינת למעלה מן הזמן, שבני ישראל אפו את הבצק ללא זמן, בחפזון, ולכן לא החמיץ בצקם. ונראה עומק הענין על פי הנ"ל, היות וליל יציאת מצרים ליל שימורים, שאז היה גילוי שכינה ושינוי סדרי בראשית להנהגה נסית של גילוי שכינה מעל הטבע, נמצא שהנהגה זו השפיע אף על ענין אפיית הלחם, שעצם האפייה היתה בהכרח למעלה מן הזמן בחפזון, כיון שאפו את הבצק בתוך מצב של הנהגת הבריאה דאני ולא מלאך מעל הטבע. נמצא דענין לא הספיק בצקם אינו רק שהיה חסר הזמן שיחמיץ, אלא ענינו שמתוך גילוי השכינה ושינוי סדרי בראשית להפוך הנהגת העולם מהנהגה נסתרת בתוך הטבע והעלם השכינה, להנהגה מחודשת של הנהגה נסית של גילוי שכינה למעלה מן הטבע, על ידי זה לא הספיק בצקם להחמיץ כדרך סדרי בראשית בתוך הטבע שמתחת למאסרי הזמן, אלא נעשה הכל בהכרח בהנהגה של למעלה מן הטבע שהיא למעלה מן הזמן ולכן לא הספיק בצקם להחמיץ.

לא. נמצא לפי"ז, דעל ידי ה"שמרתם את המצות" שלא תחמיצו, כלומר שלא תיפסלו בהיות עשייתן בהנהגת הטבע, אלא תהא עשייתן בחפזון בהנהגה למעלה מן הטבע, איכא בכך כדי לעורר מלתתא ההתעוררות דלעילא שיתנהג הקב"ה עמנו בהנהגת "ליל שימורים" למעלה מן הטבע ולמעלה מן הזמן על ידי גילוי השכינה דאני ולא מלאך

והנהגה נסית, וכן הוא בכל שנה ושנה ובכל דור ודור, דעל ידי ושמרתם את המצות מתעוררת הנהגה של ליל שימורים.

לב. ובזה מבואר מש"כ בהגדה, "יכול מראש חדש, תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, תלמוד לומר בעבור זה - בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מנחים לפניך". כלומר, דוקא בליל שימורים בעת הנהגה מעל הטבע, והיינו בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, ואין זה באקראי בעלמא דבעינן רק הזכירה של המצה ומרור, אלא עצם המצה המונח לפניך מעוררת בכל שנה ושנה אותה הנהגה של ליל שימורים, ואנו חייבים בסיפור יציאת מצרים דוקא באופן שיוכל אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, כדי לעורר כוחות הגאולה עצמם ושפע מלמעלה של אני ולא מלאך וליל שימורים בכל שנה ושנה, וזה יתכן אך ורק על ידי המצה שמורה שמונחת לפניו בליל הסדר.

לג. ומבואר בזה מש"כ, "רשע מה הוא אומר? מה העבדה הזאת לכם? לכם - ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הפלל כפר בעקרה ואף אתה הקהה את שניו ואמר לו: בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים. לי - ולא לו. אילו היה שם, לא היה נגאל", כלומר, כל יחיד שלא פעל להתעוררות דלתתא ב"ושמרתם את המצות" לא זכה להתעוררות דלעילא דאני ולא מלאך, נמצא שהרשע שאמר לכם ולא לו, היינו שלא רצה להשתתף בהנהגה הזאת של והייתי לי עם סגולה דאני ולא מלאך דלמעלה מן הטבע, וממילא אילו היה הרשע שם, בהכרח לא היה נגאל, שהרי אלמלא שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם בגילוי שכינה למעלה מן הטבע לא היה יתכן הגאולה כל עיקר כאמור.

לד. ולכן נראה דמותר בליל הסדר להתפלל בלשון ארמית, כיון דבשעה שמצה ומרור מונחים לפניך מתעוררת הנהגת ליל שימורים דגילוי שכינה דאני ולא מלאך, ובזה י"ל דלא גרע ממה שהשכינה מראשותיו של חולה ומותר להתפלל בארמית, דבגילוי שכינה אין צורך למלאכים להעלות תפילות, ולכן י"ל דקבעו הא לחמא עניא בלשון ארמית דוקא כדי להורות על גילוי השכינה דליל הסדר בכל שנה ושנה.

לה. ונראה דזו היא החשיבות בענין שלא הספיק בצקם להחמיץ, לעורר כוחות הגאולה דגילוי שכינה כאמור. לו. ונראה דלכן שינה בעל ההגדה לישנא דקרא להשמיענו במש"כ בקרא שגרשו ממצרים, דאין סוף הענין איך שיהיה גרשו, אלא המהלך היה דוקא על ידי זה ש"נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם", והגילוי שכינה היינו שינוי בסדרי בראשית של הנהגה נסית שהשפיע אף על ענין אפיית הלחם, שהיה בהכרח למעלה מן הזמן בחפזון, דהנהגה נסית גלויה של השראת השכינה למעלה מן הטבע גרם לכך שלא הספיק בצקם להחמיץ כדרך סדרי בראשית שנצרך זמן, אלא נעשה הכל בהכרח בהנהגה של למעלה מן הזמן כאמור.

לז. ודבר זה מורה על שאר ימות השנה, שאין ההשתדלות הסיבה המביאה לשמירה, אלא לעולם ההשגחה מביאה את השמירה, וכשם שתכלית נסים גלויים להראות על נסים נסתרים, כן תכלית ליל שימורים לגלות על סיבת השמירה בשאר ימות השנה

לח. וי"ל שזה ענין מש"כ "אין המלך נושע ברב חיל גבור לא ינצל ברב כח, שקר הסוס לתשועה וברב חילו לא ימלט, הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו, להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב, נפשנו חכתה לה' עזרנו ומגננו הוא, "וצ"ב

אמאי שקר הסוס לתשועה והלא מ"מ צריך להשתדלות. אלא הנראה דעל אף שצריך להשתדל, מ"מ הקשר בין
ההשתדלות ולבין התשועה הוא שקר וכזב, ואין זה לזה קשר כל עיקר, רק כדי שיהיה עין ה' אל יראיו למיחלים
לחסדו, צריכים אנו לשלם את מס ההשתדלות.

לט. נמצא שהאוכל מצה ומבין ומתבונן שטמונים באכילתו כח הליל שימורים של אני ולא מלאך, הרי בכך קרבה אל
נפשו וגאלה משעבוד מפחד הנהגת כל ימות השנה של העלם, שגם בהסתר פנים ובהעלם לעולם ה' עמדי, והבוטח
בה' חסד יסובבנהו, תמיד.

מ. איכא ארבעה לשונות גאולה, ואחד מהם מש"כ "ולקחתי אתכם לי וגו'", כלומר, עת יציאת מצרים היה עת בו נוצר היחס בין כלל ישראל להקב"ה כבנים וכעבדים, ועצם מהות הגאולה נתהווה על ידי יצירת יחס זה בין כלל ישראל להקב"ה המהווה סתירה מוחלטת ליחס של עבדות לפרעה, כדיתבאר.

מא. בענין יחס בנים אתם לה' אלקים, הרי מצינו תחילת דיבורו של משה לפרעה במצרים, אתחלתא דגאולה, "ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכרי ישראל", ובכאן סוף פסוק. ונשאלת השאלה, בני בכורי ישראל, ולכן מה, כיצד בכך מסתיים עניינא דקרא. אלא באמרו בני בכורי ישראל הגיע לסוף פסוק, משום שקביעות היחס הזה בין ישראל להקב"ה כבני בכורי, דבר זה מהווה סתירה מוחלטת בעצם ובמהות ליחס של עבדות לפרעה.

מב. ובענין יחס עבדים למקום, כתיב "והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אוננו במרצע ועבדו לעלם", ופירש"י, אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו, ירצע בפניהם" \ ומצינו אצל שבט לוי שמעיקרא לא נשתעבדו לפרעה מפאת היותם עבדים למקום, שלא הלכו לעבוד אצל פרעה מתחילה משום שאמרו, אנו שעתידים לעבוד עבודה לה' במקדש לא נעבוד עבודה לפרעה.

מג. וְאֵת עַרְם וְעַרְיָה, ערום מן המצוות וללא זכויות להגאל, וְאֶעְבֵּר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְּבוּסָסָת בְּדַמְיֶךָ, וְאָמַר לְךָ בְּדַמְיֶךָ חַיִּי, וְאָמַר לְךָ בְּדַמְיֶךָ חַיִּי, שנגאלו ישראל בזכות דם פסח ודם מילה ונראה דם פסח היינו כנגד היחס של עבד, בפסח כתיב מה העבודה הזאת לכם, עבודה ענין העבדות, ובדם פסח על המזוזות שהיו עדים במצרים למה שאמר הקב"ה "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים" \ ונראה דם מילה היינו כנגד היחס של אבהות דבני בכורי ישראל, "אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים", ומילה היינו תיקון כח היצירה והאבהות של האדם, ומצות מילה על האב למול את בנו \ נמצא, דעל ידי ההתעררות דלתתא דבדמיך חיי דעבדים למקום בדם פסח, ובדמיך חיי דבנים למקום בדם מילה, נתעוררה התעררות דלעילא דלי בני ישראל עבדים, ודבני בכורי ישראל, ומתוך יחס זה נגאלו.

מד. ונראה דלכן פרעה גזר עלינו, "וְיָרָא אֶת עַנְיֵנוּ - זו פְּרִישׁוֹת דְּרָךְ אֶרֶץ, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדַּע אֱלֹהִים", וכן, "וְאֵת עַמְלֵנוּ - אֵלוֹ הַבָּנִים. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַבֵּן הַיְלֹוֹד הַיְאָרְה תִשְׁלִיכֶהוּ וְכָל הַבַּת תִּחְיוֹן", ומשום שככל שפגעו בכח היצירה והאבהות של כלל ישראל, בדימוי צורה ליוצרה, כאילו פגעו כביכול בכח היצירה והאבהות של הקב"ה, דבני בכורי ישראל, בנים אתם לה' אלקיכם.

מה. ואילו "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ", שנתעצם כח ההולדה והאבהות של כלל ישראל עד שהולידו ששה בכרס אחד, וכמש"כ, "עצום - כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאד מְאֹד, וְתַמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם", ובכך נתחזק כביכול היחס של אבהות ה' לישראל דבני בכורי ישראל".

מו. וזה מצות סיפור יציאת מצרים דוקא על ידי "והגדת לבנך", סיפור אב לבן, ומשום שמהות הסיפור יציאת מצרים היינו הגאולה מכח זה שאנו בנים לאבינו שבשמים

מז. ונראה שזה ענין סמיכת גאולה לתפילה, ומשום שעמידה לתפילה היא מכח היחס של אבינו מלכנו, אם כבנים אם כעבדים, ולכן אנו מקדימים ענין הגאולה, עת נוצר היחס כבנים וכעבדים, "ובכורך גאלת", "ומלכותך ראו בניך", "המעביר בניו בין גזרי ים סוף", "מלכנו הגואלנו", וסמכינן ליה ענין התפלה ועד"ז מצינו, זה היום אני ילדתיהו, שאל ממני ואתנה וגו'."

מח. ונראה דבאכילת מצה איכא התעוררות דלתתא ליחס זה של בני בכורי ישראל דלעילא, כדיבתאה.

מט. בענין אבהות דבני בכורי ישראל, הרי מצינו דשלשה שותפין באדם, אביו ואמו והקב"ה, והקב"ה מצד זה שנשם באפו נשמת אלקים חיים, חלק אלוך ממעל והרי ענין לחמה של תורה לנפש, דומה ממש למזון הלחם לגוף, ונראה דלכן האוכל ואינו מעלה דברי תורה על שלחנו, כלומר שמזין גופו ואינו מזין נפשו, כאילו אכל מזבחי מתים, שתוספת חיות לגוף ללא תוספת חיות לנפש הרי בכך ענין המיתה ולא ענין החיות ואמרו חז"ל, קודם שיתפלל אדם שיכנס תורה לתוך מעיו, יתפלל שלא יכנס מעדנים לתוך מעיו, ונראה ה"ט די"ל דאכילת הגוף ממעטת מכוחו של אכילת הנפש, ונראה שזה העומק מדוע משה רבנו לא אכל ולא שתה ארבעים יום בקבלת התורה, והיינו כדי שאכילת נפשו את לחם ומים של תורה תהא בשיא היכולת.

נ. ואיתא בגמ' (כתובות י ע"ב) "כשם שהשאור יפה לעיסה כך דמים יפים לאשה", ופירש"י שם, "יפין לאשה, למהר לה הריון" ונקדים בענין הדם, דכתיב הדם הוא הנפש, ונראה הכוונה שדם הוא כח האש באדם, וגוף האדם מורכב מאדמה ומים, ואילו כח הרוח באדם, דהיינו הנפש, מתחבר לאדמה ומים של גופו, באמצעות כח האש באדם, שהוא הדם (דם אדום כח האש). ונראה ה"ט די"ל דכל יסוד לא יתחבר אלא להקרוב אליו, אדמה מים אש רוח, ולכן הרוח בעי להתחבר למים ואדמה על ידי כח האש בדם דוקא ולכן דם פסח ודם מילה, היינו דם דוקא, שהוא כח החיבור בין הגשם לרוח וענין בדמיק חיי, כלומר, החיבור להקב"ה בענין הדם שהוא הנפש, זהו חיים האמיתיים ונראה דלכן כתיב "ובמפתים - זה הדם, כְּמֵה שְׁנָאֲמַר: וְנִתְּתִי מוֹפְתִים בְּשָׂמִים וּבְאַרְצֵךְ, דָּם וְאֵשׁ וְתִמְרוֹת עֶשֶׂן". שהדם הוא כח האש המחבר בין האדמה ומים בארץ ולבין הרוח בשמים דם אש ותמרות עשן, דם כח האש ההופך אדמה ומים לרוח העשן, כי הדם הוא הנפש, האש המחבר בין אדמה ומים שנוצר בו גוף האדם, לבין הרוח נשמת אלקים ממעל. נא. והרי לחם נוטריקון לש חטים מים, כלומר, לאחר קללת ארורה אדמה בעבורך בזעת אפיק תאכל לחם, האדם צריך לעבוד את יסוד האדמה להוציא חטה, ואח"כ צריך להוסיף ולהרכיב לחטה הצומחת מן האדמה את שלשה היסודות הנשארים, מים על ידי הלישה, אש על ידי האפייה, ורוח על ידי השאור, המאפשרת לתפיחה וחימוץ באמצעות הרוח.

נב. נמצא לפי"ז דדם באדם כשאור בלחם, שכשם שענין הדם לחבר בין האדמה ומים ולבין הרוח, כמו כן תכלית השאור בלחם היא לחבר בין האדמה ומים של הלישה (חטים ומים) ולבין הרוח הנכנסת על ידי השאור.

נג. והיוצא מזה, דמצה לעומת הלחם היינו שחסר ענין הרוח על די העדר השאור, ותוספת ענין הרוח היינו עצם ענין החימוץ וא"כ אפשר די"ל, דענין המצה היינו תוספת כח הרוח באדם, ומשום שככל שנתמעט אכילת גופו יסוד הרוח, הרי בכך נתרבה יכולתו באכילת נפשו ביסוד הרוח, ובכך מוסיף כח בחלק אלק ממעל של הרוח ונמצא דבאיסור חמץ ובאכילת מצה האדם מוסיף בחיבור של בניס אתם לה' אלקיכם.

נד. ונראה דזה ענין הברכה אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, והגיענו ללילה הזה לאכל בו מצה ומרור. פן יי אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך. ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמים על קיר מזבחך לרצון, ונודה לך שיר חדש על גאלתנו ועל פדות נפשנו. ברוך אתה יי גאל ישראל שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון, הדם הוא הנפש, וזה החיבור בין ישראל ולבין הקב"ה בבחינת בני בכורי ישראל וזה גופא גאלתנו ופדות נפשנו, עצם החיבור, וקרבה אל נפשי גאלה, כלומר, אין כאן שני עניינים שונים, תחילה הקורבה, ואח"כ הגאולה, אלא עצם היחס של קורבה, היחס של אב לבן, זה גופא הגאולה, ולקחתי אתכם לי לעם.

נה. נמצא שהאוכל מצה ומבין ומתבונן שטמונים באכילתו כח בני בכורי ישראל, בזה גופא קרבה אל נפשי גאלה.